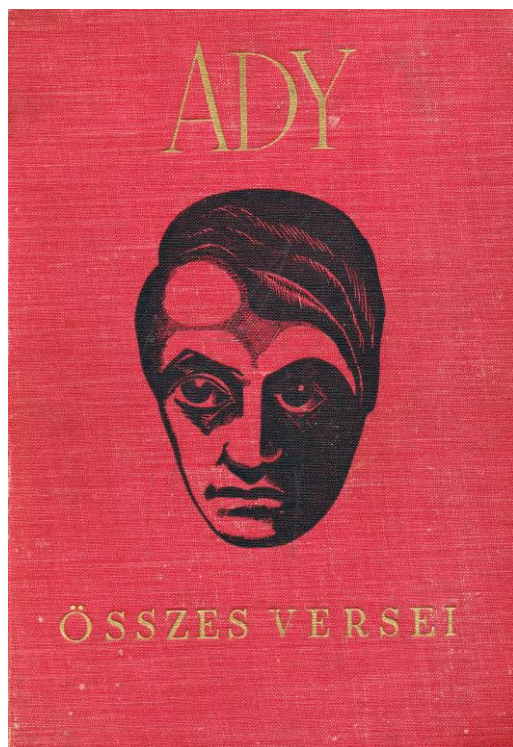

Létay Vera

„Ne tapossatok rajta nagyon”*

[In Élet és Irodalom. 1977. november 26. 13.1.]

A halottak védtelenek, akár a kisgyerekek. Kiszolgáltatottak az utókor hallgatásának, hamisításának, de kiszolgáltatottak túlzásba vitt, kampányszerű tiszteletének is. Apránként hozzászokunk, hogy különböző évfordulók ébresztőórájára riasztják föl érdeklődésünket, megbecsülésünket, s mielőtt mérték és méltóság nélkül, a végső csömörig ünnepelelnék szeretett áldozatunkat, szerencsére tovább halad az óramutató, fordul a lap az esemény-naptárban. Valaki más következik.

Most Ady Endre van soron.

* A kritika tárgya az 1977-ben Ady Endre születésének centenáriuma Révész György rendezésében készült *Ki látott engem?* című film.

Ki látott engem? című verskötetét Ignotusnak – „aki talán már régen lát és meglát engem” – ajánlotta. Ignotus 1926-ban, hét évvel a költő halála után, így írt az Ady-kultuszról, mit sem sejtve az 1977-es esztendőről: „Nemzedéket látok magam körül, mely Adyt jobban ismeri, mint én ismertem, ki csak barátja voltam, s megjelentük rendjében olvastam verseit, míg ők tudják Adyt, ismeretül, utókor gyanánt, s én úgy állok alattuk, mint a gabona ismerete körül áll a szántóvető a botanikus alatt. Vannak már Ady-tudósok, nemsokára lesznek Ady-katedrák is, s nem adok neki tíz évet, hogy az Ady-alapvizsgán, az Ady-tanár előtt megbuknánk nemcsak Révész, Hatvany, Vészi, Bíró Lajos, Jászi meg én, de megbuknék maga Ady Endre is.”

A költő születésének centenáriuma filmet is rendeltek. Nincs ebben semmiféle bántó hangsúly, hiszen hogy jól ismert példákra hivatkozzunk, Christian Ludwig brandenburgi örgróf Bachtól rendelt koncerteket, Ghiberti megrendelésre készítette el Firenzében a Paradicsom bronz kapuját, és a Közoktatási Népbiztosság az 1905-ös forradalom jubileumára Eizensteintől rendelt filmet, így született meg a *Patyomkin cirkáló*. Az Ady-évfordulóra Révész Györgytől rendeltek filmet.

A ki látott engem? című film kapuja azonban sajnos nem a Paradicsomra, hanem egy századeleji vurstlira nyílik. Olcsó díszletekre, pirosra mázolt szellemvasútra, torzító tükrök kísértetkastélyára, művészkedő szédületek körhintájára, „osztályharc” cégtáblájú céllövöldére.

Ki látott engem? – kérdezi a nagybeteg Ady utolsó fényképe, amely ezekben az évfordulós napokban újságok és könyvek lapjain újból és újból szemünkbe ötlük, hiába próbáljuk védekezően elfordítani róla tekintetünket,

emlékezetünkbe örökre, kitörölhetetlenül bele exponálódott. Ady állig begombolt kockás szövetkabátban ül a kertben, a tavaszi napfényben, amely már nem neki süt, mélyen homlokába húzott kalapjára tűzve hetyke fehér virág, amely már nem neki nyílik. A kalap árnyéka alól „két árva nagy szeme” nézése a segítségért esdeklő, tehetetlen, szomorú kisgyereké. És mi nem tudunk rajta segíteni. Senki sem tud rajta segíteni. Mégis üdvözlét küld a győzőnek.

Aki látta őt ezen az utolsó fényképen, óhatatlanul kegyeletsértésnek érzi a centenáriumi, tarka, vásári, filmes hacacárét.

Hubay Miklós jó ösztönrel érezte meg forgatókönyvében, hogy Ady személyét megjeleníteni a vásznon: istenkísértés. De meg nem jeleníteni is az. Mint az elkészült film bizonyítja.

A Ki látott engem? Ady hiányáról kíván szólni, s ezt a célját híven beváltja. Ady hiányzik a filmből. A kerettörténetben ott fekszik holtan szanatóriumi ágyán, arcán fehér gipsz-maszkkal. Maga a történet tizenöt évvel korábban, Váradon játszódik, azon az éjszakán, amely azt követte, hogy a fiatal Ady Lédával elutazott Párizsba. A vonatablakból csak két integető kezét látunk, egy férfiét és egy nőét, ők tovazakatolnak, de mi itt maradunk a lázalom karneváljában táncoltatva. Két jelkép kergeti a költő nyomát: „A Jövendő fehéreit” képviselő Ady-rajongó parasztfiú, aki azért utazott falujából a városba, hogy Adyval még ezen az éjszakán cikket írasson a véres végkifejlettel fenyegető aratósztrájkáról, mert az egymással farkasszemet néző magyar és tót napszámosok leeresztik a kaszát, ha reggel a Nagyváradi Naplót olvassák. És Adyt üldözi a kényszernyugdíj előtt álló krakéler katonatiszt is, hogy felpofozza. Paraszt és úr, hol találkozhatnának máshol

össze, hol verekedhetnének, mint az orfeum-bordélyházban, ahol Rienzi Mária – a költő tőle kapta szerelmes ajándékul vére végzetes betegségét – énekel, ahol a „bolond hangszer: sír, nyerít és búg”. Természetesen a fekete zongora, és persze látjuk is, amint „vak mestere tépi, cibálja”. Mert itt filológiailag minden hiteles. A szereplők Ady-verseket idéznek, Ady-verseket citálnak, Ady szavaival beszélnek, mintha az ifjú Ady zsenije egy egész várost hipnotizált volna.

Fehér ruhás, fehér koszorús csivitelve tüntető varrólányok transzparensen Ady-mondatokat emelnek magasba, az ünnepelt primadonna úgyszintén. Ok és okozati összefüggések kissé fölcserélődtek. Előbb sztrájkoltak a nagyváradi varrólányok, s csak azután írta róluk és nekik Ady rokonszenvező cikkét, amely egyébként szárazon és keményen kezdődik: „A varróleányok közt asszonyok is vannak, beesett mellű, négy-öt gyermekes asszonyok.”

Léda vászon-főkötős nagymamája nádfonatú, piros hintaszékében a *Héja-nász az avaron*-t cuppogja olyan élvezettel, mintha csokoládés kuglófot szopogatna, közben egy ifjú hölgy – feltehetően Léda leánytestvére – a fűvön vonaglik kéjesen. Az ihlető vers címe, gondolom: *Léda a kertben*: „Bús kertben látlak: piros hinta-ágy/ Himbálva ringat.”

Ady újságíró-kollégái kamaszos jókedvükben spárgára kötött tepsit vonszolnak maguk után az éjszakában, hogy polgárbotránkoztató zörgésével fölverjék az elégedettek álmát. A Kanonok sor bezárt ablakú palotáinak Ady antiklerikális cikkeinek részleteit ordibálják. A rendőrök fogságából megszökött parasztfiú találkozik a vízililiomos tóból kiszálló varróleánnyal, aki korábban virágot dobott neki, s Ady versmuzsikájára nászban

egyesülnek. Majd a falujába visszatérő fiút agyonlövik a csendőrök és felgyűjtják Ady összegyűjtött, lázító újságcikkeit, címüket akár a publicisztikai kötet tartalomjegyzékében, pontosan olvashatjuk. Itt minden hiteles és semmi sem az. Valami átkozott boszorkányság a dolgokat önmaguk paródiájává varázsolja.

Az Ady-bújócska kezdetén az elhagyott, elhervadt orfeum-énekesnő a költő halálának hírére kézen állva járja a táncot a kávéházi biliárdasztalon. Megjelenik a vak zongorista a szanatórium ablaka alatt, a havas kertben. A könyvelővé süllyedt egykori kötekedő katonatiszt beszemtelenkedik a halottas szobába és még ott is gyalázza örökre párbajképtelen ellenfelét.

Már semmin sem lepődünk meg. Azon sem, hogy Szécsényi Ferenc operatőr – a film kedvelt szóhasználatával élve – mennyire nívója alatt szerepel. Akkor sem rebbenne szemünk, ha a halotti maszkot készítő fiatal szobrász, a fehér múmia fölött, gipszes vájdlingja tartalmával a filmbőrleszkek halhatatlan tejszínhab-csatájába kezdene. Mindent inkább, csak ne kelljen komolyan vennünk ezt a komolytalanságot, ne kelljen csúfolódó aláfestésül Latinovits tragikus pátoszú lemezhangját hallanunk.

A születésnap elmúlt. Most valaki mást ünnepelünk. Penitenciaként pedig olvassunk el egy-egy Ady-verset.

Létay Vera 1976-ban a Mannheimi Filmfesztiválon Bódy Gáborral